

Sociologiske teorier om køn og intersektionalitet

ANN-DORTE CHRISTENSEN

Abstract

I denne artikel præsenteres forskellige sociologiske teorier om køn og intersektionalitet. Artiklen giver først et indblik i klassiske sociologiske forståelser af kønsroller. Herefter er der to nedslag i moderne sociologiske kønsteorier. Den ene er 'doing gender'-tilgangen, som lægger vægt på, hvordan køn skabes og får mening i sociale interaktioner, og hvordan vi bliver stillet til regnskab for de måder, vi 'gør køn' på. Den anden tilgang er intersektionalitet, som de seneste par årtier har fået en stor udbredelse blandt både kønsforskere og sociologer. Hovedtanken er, at køn indgår i et samspil med andre kategorier som klasse, race, etnicitet, alder mv., samt at betydningen af de enkelte kategorier skabes i mødet med andre kategorier. Herudover trækker artiklen tråde til andre sociologiske kønspositioner, ligesom den løbende er illustreret med eksempler. Afslutningsvis er der opstillet nogle didaktiske perspektiver med det formål at gøre de teoretiske forståelser brugbare i undervisningen for herigennem at styrke elevernes indsigt i samfundsrelevante kønsspørgsmål.

Indledning

Der har de seneste år været et stigende fokus på køn, og mange væsentlige samfundsdebatter har i vid udstrækning køn og ligestilling mellem kønnene som omdrejningspunkt. Det gælder også i samfundsfagsundervisningen, hvor ligestilling indgår som en del af læreplanen i samfundsfag. Et meget omdiskuteret kønsspørgsmål de seneste år har været #MeToo, som i det meste af den vestlige verden fra 2019-2022 satte fokus på sexismen og magtmisbrug på arbejdspladser, i uddannelsessystemet, i politik, i mediebranchen og i kulturlivet. Disse debatter, som

primært handler om krænkelse i forhold til køn, er siden blevet knyttet til en større identitetspolitisk strømning, hvor køn sammen med især race udgør en af de væsentligste krænkelses-kategorier (Thorup, 2022). Vender vi blikket mod andre dele af verden, ser vi, at køn stadig er en helt afgørende faktor i forhold til diskrimination, undertrykkelse og manglende rettigheder til kvinder, som det i skrivende stund f.eks. udspiller sig i lande som Afghanistan og Iran.

Det kendetegner både den samfundsmæssige og den sociologiske debat, at forståelserne af køn spænder fra dualistiske og essentialistiske opfattelser af kvinder og mænd til opfattelser, hvor kønnet forstås som værende ustabil og flydende i den forstand, at både biologiske og sociale kønsforskelle opfattes som samfundsskabte konstruktioner. En essentialistisk opfattelse af køn betyder, at man antager, der er væsensforskelle mellem kvinder og mænd, som grundlæggende er forankret i biologisk og/eller psykologiske forhold. Med dette følger også en dualistisk (todelt eller binær) opfattelse af køn, som fremhæver henholdsvis det mandlige (maskuline) og det kvindelige (feminine) som modsatrettede positioner. Hvad angår opfattelser af køn som ustabil og flydende bygger det på et argument om, at der ikke findes fastforankrede på forhånd givne kønspositioner. Alt er tillært enten i social samhandling og interaktion med andre mennesker eller forankret i diskurser (Faber, 2019; Christensen, 2001). Der er dog stor forskel på, hvor flydende kønnet opfattes i forskellige teoretiske retninger, hvilket jeg vil uddybe senere. Disse forskellige forståelser af køn er klassiske, men det interessante er, at de stadig spiller en stor rolle. Det ser man eksempelvis i debatter om fri abort i USA, men også i danske debatter om barselsorlov til mænd.

I denne artikel, som introducerer til sociologiske forståelser af køn, vil jeg indledningsvis give et kort tilbageblik på den klassiske sociologiske forståelse af kønsroller for herefter at fokusere på moderne kønssociologiske forståelser. Det vil for det første ske gennem en præsentation af forskellige opfattelser af køn som samfundsskabte sociale konstruktioner, hvor jeg især vil gå i dybden med køn som 'gørelse' eller doing gender-begrebet, som det kaldes på engelsk. For det andet vil jeg præsentere intersektionalitetsbegrebet, som anlægger en vinkel, hvor køn ses i samspil med andre kategorier som race, klasse, alder mv. Intersektionalitetsbegrebet er i dag et kernebegreb

for kønsforskere, og i et sociologisk perspektiv har det bidraget til en mere nuanceret tilgang til at forstå køn og andre sociale differentieringer. Afslutningsvis vil jeg relatere disse teoretiske perspektiver til fagdidaktiske overvejelser om undervisningen i samfundsfag.*

Sociologiske rødder og kønsroller

Man kan ikke lokalisere en særskilt sociologisk kønsforskning og slet ikke udpege hverken én eller blot en håndfuld klassikere på området. Det skyldes, at de klassiske sociologiske teorier stort set ikke forholdt sig til køn. Udgangspunktet var industrialisering, kapitalisme og urbanisering. Det er samfundsområder, som i samtiden primært handlede om mænds verden, og det har været manden som norm, der har kendetegnet sociologien, ligesom teorierne primært er udviklet af hvide, overvejende europæiske mænd (Faber, 2019; Kimmel, 2004).

Men der findes også undtagelser for dette, idet enkelte af de klassiske sociologer satte fokus på familien og på privatsfæren. Inden for f.eks. den marxistiske tradition søgte Friedrich Engels i sin bog *Familiens, privatejendommens og statens oprindelse* at vise, hvordan den historiske udvikling fra brede familieformer til den monogame patriarkalske familie spillede sammen med en gradvis indskrænkning af kvinders rolle i samfundslivet og en centralisering af magt i staten (Engels, 1977; se også Rasmussen, 2022). Senere stillede funktionalismen spørgsmålet om, hvad der kendetegner samfundets fortsatte integration og sammenhængskraft. Her fremhævede Emile Durkheim i sin frygt for social opløsning og normløshed (anomi) den moralske betydning, som familie, ægteskab og især skilsmisser havde for sociale normer og integration (Durkheim, 1984/1893). Durkheims efterfølger, Talcott Parsons, forholdt sig mere eksplicit til kønsspørgsmålet, og Parsons er den af de klassiske sociologer, der har beskæftiget sig mest indgående med køn, fordi han introducerede kønsrollebegrebet, som fik en meget stor betydning for familiesociologien og den sociologiske forståelse af køn (Christensen, 2001).

* De vinkler, jeg har valgt at prioritere, indebærer, at der er andre relevante områder i forhold til køn, som jeg ikke går i dybden med. Det drejer sig bl.a. om ligestilling og ligestillingspolitik, seksuelle minoriteter, postkoloniale forståelser af køn samt køn og demokrati.

Parsons' kønsrolleteori går i korthed ud på, at kernefamilien bestående af far, mor og børn blev defineret som en idealfamilie, der var forudsætningen ikke kun for familiens, men også for samfundets sammenhængskraft. Andre familieformer (bestående af f.eks. enlige mødre, fraskilte eller enker) mente Parsons var ude af stand til at opfylde familiens funktion (Parsons, 1971/1955, s. 54). Parsons fremhævede, at den komplementære rollefordeling mellem kvinder og mænd var både funktionel, naturlig og biologisk begrundet. Han definerede et instrumentelt (målrettet) 'lederskab', som var relateret til mænds rolle som forsørger og forbindelse til det omgivende samfund, over for et ekspressivt (følelsesmæssigt) 'lederskab' knyttet til kvinders rolle som mor, hustru og varetager af husholdningen. Denne kønsarbejdsdeling og roledifferentiering, som han også fremhævede var grundlaget for den primære socialisering af børn, opfattede Parsons som grundlæggende både for familien og samfundet. Parsons så på denne måde kvinders og mænds roller som komplementære og adskilte, men i princippet også som ligeværdige, fordi de begge funktionelt bidrog til at opretholde både familien og samfundet (Parsons, 1971/1955).

Den nordiske kønsforskning, som voksede frem i 1950'erne og 1960'erne, havde et godt afsæt i sociologien, men formulerede sig i opposition til den funktionalistiske rolleteori (Holter, 1975). De kritiserede de parsonianske funktionelle kønsroller for at være statiske og ukritiske, og de mente bestemt ikke, at fordelingen af roller var naturlige, men i stedet knyttet til magtstrukturer, hvor kvinder blev betragtet som mindre værd og underordnet mænd (Solbrække & Aarseth, 2006; Widerberg, 2007).

Som et alternativ til kønsrolleteoriene udviklede kønsforskerne i 1970'erne patriarkatsteoriene, som var inspireret af marxismen, der på dette tidspunkt havde en stor indflydelse på universiteterne. Jeg vil ikke gå i dybden med denne del af kønsforskningen, men blot understrege, at opgøret med kønsrolleforståelsen blev afløst af en helhedsorienteret og strukturel forståelse af kvindeundertrykkelse (se evt. uddybende Solbrække & Aarseth, 2007; Christensen, 2001).*

At 'gøre' køn – om køn som social konstruktion**

En socialkonstruktivistisk tilgang bygger på opfattelsen af, at den sociale virkelighed er konstrueret og samfundsskabt (Berger & Luckmann, 1966). I forhold til et kønsperspektiv indebærer dette, at køn får betydning og mening gennem de kategorier og fortolkninger, som skabes i sociale interaktioner og i diskurser. Diskursbegrebet signalerer, at vores måde at tale og udtrykke os på ikke er neutral. Diskurser er meningsbærende udsagn, der afspejler samfundet, vores identiteter og sociale relationer, ligesom de spiller en aktiv rolle i forhold til at skabe og forandre den sociale orden (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 9). Der findes mange forskellige retninger, der relaterer sig til kønnet som social konstruktion. Doing gender-tilgangen, som jeg vil lægge vægt på i det følgende, bygger på tankegangen om, at individer handler ud fra forventninger og normer. Denne tilgang er efter min mening en af de socialkonstruktivistiske tilgange til køn, som er mest anvendelig i både sociologisk forskning og i samfundsfagsundervisningen.

Doing gender-tilgangen er udviklet af de amerikanske so-

* Patriarkatsteoriene udviklede sig ikke kun inden for sociologien, men på tværs af fagområder. Det var den amerikanske økonom Heidi Hartmann (1981), der formulerede den såkaldte 'to-system-teori', hvor det 'ulykkelige ægteskab' mellem kapitalisme og patriarkat gjorde mænd i stand til at kontrollere kvinders arbejde og seksualitet (Hartmann, 1981). I Skandinavien var det den svenske historiker Yvonne Hirdman (1988) og den norske politolog Helga Marie Hernes (1987), der var de drivende kræfter i en heftig debat om patriarkatet. Hirdman argumenterede for den fortsatte reproduktion af kønshierarkier, mens Hernes argumenterede for de kvindevenlige nordiske velfærdsstater.

** Det er vanskeligt at finde dækkende og mundrette danske betegnelser for 'doing gender'-traditionen. Man taler om køn som 'gørelse' eller 'at gøre køn' (f.eks. Faber, 2019). Jeg bruger også i mangel af bedre disse ikke særlig mundrette betegnelser.

ciologer Candace West og Don H. Zimmerman i slutningen af 1980'erne. Det er en mikrosociologisk tilgang inspireret af især Erving Goffmans symbolske interaktionisme, som fremhæver, hvordan aktører skaber fælles kategoriseringer i hverdagslivets interaktioner (Goffman, 1976).

Hovedtanken er, at køn hverken er noget, vi *har*, eller noget, vi *er*. Køn er noget, vi *gør* – og noget, vi ikke kan lade være med at gøre i sociale interaktioner med andre mennesker i vores hverdag.

"We argue that gender is not a set of traits, nor a variable, nor a role, but the product of social doings in some sort" (West & Zimmerman, 1987, s. 129).

Når vi gør køn, placerer vi os selv og andre i maskuline og feminine kategorier og dermed i positioner, der er forbundet med bestemte normative forventninger. West og Zimmerman bruger Goffmans begreb om 'gender display', som handler om, at vi – ofte uden vi tænker over det – 'fremfører' os selv i forhold til, hvad der er i overensstemmelse med normative og kulturelle forventninger til kvinder og mænd/feminine og maskuline kategorier (1987).

Ifølge West og Zimmerman er det ikke et frit valg, om man vil gøre køn. Tværtimod er det uomgængeligt, og man bliver stillet til regnskab af andre, der vurderer, om man 'gør' passende køn' i forhold til den kategori, man tilhører, og den kontekst, man befinder sig i. Det kan f.eks. være i forhold til, om det tøj, man har på, afspejler den kønskategori, som man forventes at repræsentere, eller om man med sin påklædning afprøver grænser. Det kan også være i forhold til at udfordre normerne for seksualiseret adfærd i det offentlige rum. Dermed bliver vi stillet moralsk til ansvar for måden, vi 'gør' køn på. Vi er underlagt et såkaldt konformitetspres baseret på de gængse sociale og kulturelle forventninger, der knytter sig til både andres og egne handlinger.

I deres definition af køn udvider West og Zimmerman Simone de Beauvoirs klassiske opdeling mellem sex/biologisk køn og gender/socialt køn (Beauvoir, 1966), idet de opererer med tre køns kategorier: (1) *sex* som bestemt af biologiske faktorer – dvs. kønsorganer, kromosomsammensætning mv.; (2) *sex som kønskategori* bestemt af de sociale kategoriseringer, som man forventes at passe ind i, når man repræsenterer et bestemt køn.

26 Det kan handle om kropssprog og udseende i forhold til femini-

nitet og maskulinitet. Individet 'aflæses' og bliver socialt accepteret ved at markere tilhørsforhold til en kønskategori. Køns-kategorien kan godt være forskellig fra biologisk køn; (3) *gender* som bestemt af det socio-kulturelle køn, som drejer sig om de normative forventninger og aktiviteter, der opfattes som passende og acceptable for den måde, man gør køn på inden for en bestemt kønskategori (West & Zimmerman, 1987, s. 127-134).

For at illustrere forskellen mellem de tre kategorier, og hvordan køn skabes, bruger West og Zimmerman et casestudie af den transseksuelle Agnes, der voksede op som dreng, men som 17-årig tog en kvindelig identitet og som voksen fik foretaget en kønsskifteoperation. Men selvom Agnes på den måde som transperson kom i en anden sex-kønskategori, havde hun ikke lært at 'gøre køn' på den socialt acceptable måde.

"Agnes faced an ongoing task of being a women – something beyond style of dress (an identificatory display) or allowing men to light her cigarettes (a gender display). Her problem was to produce configurations of behavior that would be seen by others as normative gender behavior" (West & Zimmerman, 1987, s. 134).

Pointen er, at når Agnes skulle 'gøre køn' inden for sin nye position i kvindekategorien, skulle det være på en passende måde, som rakte ud over udseende og påklædning. Hun skulle med andre ord lære, hvad der var feminin 'sømmelighed', og underlægge sig de normer og forventninger, der var forbundet hermed. West og Zimmerman fremhæver, at hun – som andre kvinder – lærte at underordne sig mænd i de måder, hun interagerede med dem på (1987, s. 134). Derfor er det 'at gøre køn' også forbundet med social tvang. Man kan godt bevæge sig til kanten af kategorierne og endda overskride dem. Men man skal i så fald være indstillet på at stå moralsk til ansvar for at gøre oprør, hvilket kan komme til udtryk ved manglende social accept (Fenstermaker & West, 2002).

Jeg har både som forsker og underviser fundet doing gender-tilgangen velegnet ikke mindst i sociologiske kvalitative studier. F.eks. har jeg haft studerende, der gennem kvalitative interviews har anvendt tilgangen til at undersøge nonbinære kønsidentiteter blandt unge. Andre studerende har undersøgt forskelle i de måder, som kvinder og mænd 'gør' forældreskab på. Selvom doing gender-tilgangen kan opfattes som abstrakt, er det således min erfaring, at studerende på alle niveauer kan anvende teorien. Det kræver dog, at den konkretiseres til brug-

bare og relevante spørgsmål som f.eks.: Hvad forventes at være 'passende' kønsadfærd i en bestemt kontekst? Hvad sker der, når man bevæger sig til kanten af de accepterede normer for adfærd for piger/drenge eller kvinder/mænd? Med sådanne konkretiseringer vil jeg også vurdere, at teorien kan være nyttig for elever på det gymnasiale niveau.

Doing gender-tilgangen opfattes som en moderat socialkonstruktivistisk tilgang, hvor den sociale verden eller dele af den ses som konstrueret, idet rammer og muligheder for viden og identiteter vil have en vis grad af social forankring (Jørgensen & Phillips, 1999). Anderledes forholder det sig med Judith Butlers poststrukturalistiske tilgang til køn, som er et eksempel på en mere radikal forståelse af køn som ustabile, flydende, diskursive konstruktioner uden nogen klar social forankring. Butlers banebrydende værker kan ses som en forlængelse af West og Zimmermans teori om køn som 'gørelse' – eller performitet – som er et af Butlers centrale begreber (se f.eks. Butler, 1990). Det primære formål med en butlersk tilgang er at dekonstruere eksisterende normative opfattelser af køn og seksualitet. Butler er ikke sociolog, men filosof, og det bærer hendes teori præg af. Den befinder sig på et meget abstrakt niveau og kan derfor være vanskelig at anvende empirisk. Der er dog en række forskere, der med afsæt i Butlers teori har udviklet et empirisk design. I en dansk sammenhæng gælder dette ikke mindst Dorthe Staunæs, som blandt andet anvendte Butlers teori i en omfattende undersøgelse af identitetsdannelse, og hvad der opfattes som passende adfærd i forhold til køn og etnicitet blandt elever i 7. klasse (Staunæs, 2004). Et andet eksempel er Dorte Marie Søndergaard, som har anvendt Butlers teori til en analyse af køn og seksualitet blandt danske universitetsstuderende. Søndergaard har endvidere lavet en grundig introduktion til Butlers teori i bogen *Feministiske Tænkere* (Søndergaard, 1996; 2007).

Det er vigtigt at nævne, at sociologiske teoretikere som Pierre Bourdieu og Anthony Giddens også har et konstruktivistisk perspektiv på køn. Selvom det ikke er køn, der har været deres primære udgangspunkt, er køn og kønsrelationer blevet inddraget som et led i de begreber og samfundsforståelser, som de to teoretikere har udviklet. Bourdieu fremhæver køn som et væsentligt parameter i forhold til at forstå, hvordan samfundets magt- og dominansstrukturer bliver reproduceret som en

del af usagte og naturlige kropsliggjorte væremåder (habitus) (se f.eks. Bourdieu, 2007). Hvad angår Giddens har han inddraget køn og især intimitet i sine teorier om den reflektive modernitet, hvor forståelse af selvidentitet og relationer mellem kvinder og mænd ses som en del af den generelle frisættelse og demokratisering (se f.eks. Giddens, 1992) (for uddybende oversigt, se Faber, 2019; Solbrække & Aarseth, 2006).

Intersektionalitet

Gennem de sidste tre årtier har intersektionalitetsbegrebet haft en stor betydning i forståelsen af køn. Intersection betyder kryds eller fællesmængde, og det bruges på amerikansk om skæringer eller vejkryds. Det er da også de store intersections med mange 'veje', der krydser hinanden, som bruges som et symbolsk udtryk for intersektionalitetsbegrebet. Det grundlæggende princip er, at køn 'krydser', interagerer og indgår i et samspil med andre kategorier som klasse, race, etnicitet, alder mv.

Intersektionalitet har rod i sort amerikansk feminisme, hvor sorte kvinder op gennem historien både har gjort krav på identiteten som kvinde (og ikke kun sort), men også har problematiseret eksisterende feministiske bevægelser for at tage udgangspunkt i krav, der primært vedrørte hvide kvinder (Phoenix & Brah, 2004). Det var dog den sorte amerikanske jurist Kimberlé Crenshaw, der var den første til at begrebsliggøre samspillet mellem køn og race med termen intersektionalitet.

Crenshaws udgangspunkt var vold mod sorte arbejderklassekvinder, som var marginaliserede på flere måder. For det første var de sorte kvinder fraværende i de feministiske bevægelser, som havde udgangspunkt i hvide middelklassekvinders erfaringer og problemer; for det andet var kvinderne fraværende i de antiracistiske bevægelser, som primært var defineret af sorte mænd med den opfattelse, at vold mod sorte kvinder ikke måtte diskuteres offentligt, da det ville svække 'det sorte fællesskab' og dets politiske slagkraft. Crenshaw – og sammen med hende også Patricia Collins og en række andre sorte feminister – lagde vægt på strukturel intersektionalitet ud fra et argument om, at sorte kvinders undertrykkelse havde rod i samfundets overordnede magtstrukturer og diskurser om både racisme og patriarkat (Crenshaw, 1991; Collins, 1998).

Siden starten af 1990'erne har intersektionalitetsbegrebet bevæget sig over Atlanten, og det har i den danske, nordiske og europæiske forståelse fået en betydning, hvor der ikke kun lægges vægt på strukturer, men også på identiteter. Det vender jeg tilbage til efter en kort uddybning af indholdet i begrebet.

Overordnet set betyder intersektionalitet, at forskellige sociale kategorier er gensidigt konstituerende.

“As opposed to examine gender, race, class and nation, as separate systems of oppressions, intersectionality explores how these systems mutually construct one another” (Collins, 1998, s. 63).

Denne gensidige konstituering indebærer, at ingen af kategorierne giver mening i sig selv. Den britiske sociolog Nira Yuval-Davis udtrykker det således:

“There is no meaning to the notion ‘black’, for instance, which is not gendered or classed, no meaning to the notion of ‘women’, which is not ethnicized and classed etc.” (Yuval-Davis, 2006, s. 21).

Det betyder, at sociale kategorier som køn, klasse, race, etnicitet, alder mv. gensidigt former, skaber og medskaber hinanden. I Christensen og Jensen (2012) argumenterer vi for, at denne gensidige konstituering både foregår på et strukturelt og et identitetsmæssigt niveau. Dermed er kategorier som køn, klasse og race centrale for at forstå samfundets magtstrukturer og dominansforhold, men også virksomme i hverdagslivet og i 'det levede liv' som betydningsbærende for vores identitetsdannelse. Samme argument er blevet fremført af Dorte Staunæs, da hun undersøgte, hvordan identiteter skabes i forskellige skolekulturer, og hvilke identiteter der opfattes som passende. Analysen, der – som tidligere nævnt – bygger på en undersøgelse blandt 7. klasse-elever i to forskellige skoler, viser, at kønsidentitet ikke er en 'lukket' kategori, men at der i stedet er tale om en kontinuerlig skabelse af komplekse identiteter, hvor køn f.eks. får mening i mødet med etnicitet – ikke kun for etniske minoritetsunge, men også for etniske majoriteter. Hermed understreger Staunæs, at intersektionalitet ikke kun vedrører undertrykte grupper, men at alle subjekter i princippet er intersektionelle. Dette såkaldte majoritetsinkluderende perspektiv bygger på opfattelsen af, at selv om der er forskelle i magt og privilegier, lever majoriteten også et liv, der er påvirket af et samspil mellem forskellige kategorier (Staunæs, 2004). f.eks. er mænd lige så kønnede som kvinder, og etniske minoriteter er ikke mere etniske end etniske majoritetsdanskere (Jensen & Christensen, 2011).

Når kategorier på denne måde interagerer, skaber og medskaber hinanden, finder denne konstituering sted på komplekse måder, hvor man ikke altid på forhånd ved, hvem der er privilegeret eller underprivilegeret. Dermed er der ikke blot tale om en additiv sammenlægning eller ophobning af enten undertrykkelses- eller magtpositioner, men snarere om modsætningsfyldte og ambivalente processer. Selvom der naturligvis er grupper, der kan være underlagt flere undertrykkelsesformer, er det et empirisk spørgsmål, hvordan dette kommer til udtryk i bestemte grupper og en bestemt kontekst. f.eks. kan grupper af underprivilegerede hvide mænd, som har erfaringer med eksklusion fra arbejdsmarkedet og familien, samtidig være dominerende og undertrykkende både i forhold til etniske minoriteter og kvinder (Jensen & Christensen, 2011).

Som nævnt er det en yderligere pointe, at intersektionelle analyser er multidimensionelle, idet magtdimensioner på makroniveau 'spiller sammen med' menneskers konkrete liv og identitetsdannelse på mikroniveau (Yuval-Davis, 2006). Et godt eksempel på dette i en dansk kontekst er betingelserne for etniske minoritetsmænd. Jeg har sammen med Sune Qvotrup Jensen foretaget flere analyser af denne gruppe, og vi har vist, hvordan etniske minoritetsmænd på makroniveau i den offentlige debat i Danmark fremstilles som en gruppe, der ikke matcher 'danske' værdier, men i stedet er præget af gammeldags og patriarkalske kønskulturer, der står i modsætning til generelt accepterede ligestillingsidealer. Der er tale om stigmatiserende diskurser, hvor alle 'skæres over én kam'. I diskurserne kobles kategorierne køn, race, seksualitet og religion på en negativ og ekskluderende måde, således at de etniske minoritetsmænd fremstilles som farlige, hypermaskuline muslimer i kontrast til accepterede 'danske' maskulinitetsidealer. Vores analyser viser, hvordan sådanne overordnede diskurser på samfundsniveau har en stor indflydelse på mikroniveau, på de etniske minoritetsmænds hverdagsliv og identiteter. De føler sig fremmede og uvelkomne, og de oplever racisme både på arbejdsmarkedet og i nattelivet, hvor de f.eks. ofte nægtes indgang på diskoteker. Sådanne oplevelser er tæt forbundet med køn og de forventninger, som de etniske minoritetsmænd selv og omgivelserne har til deres maskuline position både i arbejdslivet og i familien. Samtidig har det stor betydning for denne gruppes identitet og selvværd, at de ofte delegeres til klassepositioner, som ligger

betydeligt under dem, som de havde i deres oprindelseslande. Eksemplet viser, at det ikke giver mening at tolke de etniske minoritetsmænds betingelser eller identitet ud fra én kategori (f.eks. etnicitet), men at der i stedet er tale om et komplekst samspil, hvor f.eks. etnicitet får betydning i mødet med både køn og klasse (Jensen & Christensen, 2011; Christensen & Jensen, 2020; Jensen m.fl., 2018).

Denne pointe gælder ikke kun i forhold til etniske minoritetsmænd, men mere generelt i forhold til studier af identitetsdannelse. Hvis man eksempelvis undersøger unges kønsidentiteter, vil en relevant indgang være at fokusere på kønnets betydning i skæringsfeltet til andre kategorier. Her vil etnicitet og race være oplagt, og det samme vil seksualitet. Men klasse vil for mange unge også spille en stor rolle, f.eks. i forhold til den betydning, som forældrenes sociale position har både som identitetsmarkør og som ressource i forhold til at kunne leve op til idealerne i forbrugssamfundet.

Konklusion og didaktiske overvejelser

Jeg har med de tre nedslag i sociologiske kønsteorier vist, hvordan forståelser af køn har bevæget sig fra funktionelle biologisk begrundede kønsroller, over opfattelser af køn som sociale konstruktioner bestemt af normative og kulturelle forventninger, til med intersektionalitetsbegrebet at sætte fokus på, hvordan køn differentierer og får mening i et samspil med andre kategorier som klasse, race, seksualitet mv.

Selvom formålet med denne artikel ikke har været at gå ned i specifikke temaer, mener jeg, at de teoretiske forståelser af køn er brugbare i samfundsfagsundervisningen. *Kønsrolleforståelse* kan med rette forekomme forældet, men der er en pointe i at have teorihistorien med, når man skal forstå samtidens teoriudvikling. Samtidig kan denne dikotome forståelse af kvinders og mænds kønsroller være et vigtigt redskab til at kunne tolke og gennemskue de bagvedliggende traditionelle kønsopfattelser, som man også støder på i dag, f.eks. i antiabortkampagner.

Med *doing gender-forståelsen* får eleverne et redskab til at analysere, hvorfor og hvordan det at 'gøre køn' er forbundet med stærke sociale og kulturelle normer og forventninger, som det f.eks. er vist med eksemplet om transpersonen Agnes. Samtidig får eleverne med begreberne om at 'gøre (passende) køn' nogle

analytiske greb til at tematisere de opbrud og udfordringer, der i disse år er til gængse kønspositioner fra seksuelle minoriteter som nonbinære, interkønnede og transseksuelle personer.

Intersektionalitetsbegrebet har for mig at se to didaktiske fordele. For det første bringer det kønnet i spil på en nuanceret måde, som ovenfor er eksemplificeret med etniske minoritetsmænd, hvor etnicitet er set i et samspil med blandt andet køn og klasse. Man kan også spørge, hvordan køn interagerer med etnicitet og klasse blandt enlige mødre. Eller hvordan man skal forstå de særlige udfordringer, som underprivilegerede etnisk danske mænd har. For det andet giver intersektionalitetsbegrebet mulighed for at trække køn ind også i dele af undervisningen, hvor kønnet ikke er et på forhånd afgrænset emne. F.eks. vil det være oplagt at tænke intersektionelt i forhold til et tema om social ulighed og klasseforskelle, i forhold til migration og etniske minoriteter samt i forhold til klima og bæredygtighed.

Litteratur

- Beauvoir, Simone de (1966). *The Second Sex*. New York: Bantam.
- Berger, Peter L. og Luckmann, Thomas (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin Books.
- Bourdieu, Pierre (2007[1998]). *Den maskuline dominans*. København: Tiderne Skifter.
- Butler, Judith (1990). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Christensen, Ann-Dorte (2001). "Kønssociologi". I Jacobsen, Michael Hviid m.fl. (red.) *Tradition og fornyelse. En problemorienteret teoriehistorie for sociologien* (371-387). Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Christensen, Ann-Dorte og Jensen, Sune Qvotrup (2012). "Doing intersectional analysis: Methodological implications for qualitative research". *NORA: Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 2 20(2), 109-125.
- Christensen, Ann-Dorte og Jensen, Sune Qvotrup (2020). "Intersektionalitet – social differentiering og empirisk mangfoldighed". *Tidsskrift for Kønnsforskning*, 44(2), 104-117.
- Crenshaw, Kimberlé (1991). "Mapping the Margins – Intersectionality, Identity Politics and Violence Against Women of Colour". *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.
- Collins, Patricia Hill (1998). "It's all in the family: Intersections of Gender, Race and Nation". *Hypatia*, 13(3), 62-82.
- Durkheim, Emile (1984[1893]). *The Division of Labour in Society*. London: MacMillan.
- Engels, Friedrich (1977). *Familien, privatejendommens og statens oprindelse*. København: Politisk Revy.
- Faber, Stine Thidemann (2019). "Køn, seksualitet, intersektionalitet". I Blok, Anders og Laustsen, Carsten Bagge (red.) *Sociologiens problemer. En grundbog* (85-112). København: Hans Reitzels Forlag.
- Fenstermaker, Sarah og West, Candace (2002). *Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change*. London: Routledge.
- Giddens, Anthony (1994). *Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Goffman, Erving (1976). *Gender Advertisements*. Basingstoke: Macmillan.
- Hartmann, Heidi (1981). "The Unhappy Marriage between Marxism and Feminism". I Sargent, Lydia (red.) *Women and Revolution* (1-42). Boston: South End Press.
- Hernes, Helga (1987). *Welfare State and Women Power: Essays in State Feminism*. Oslo: Norwegian University Press.
- Hirdman, Yvonne (1988). "Genus-systemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning". *Kvinnovetenskaplig Tidsskrift*, 3, 49-63.
- Holter, Harriet (1975): *Familien i klasesamfunnet*. Oslo: Pax Forlag.
- Jensen, Sune Qvotrup og Christensen, Ann-Dorte (2011). "Intersektionalitet som sociologisk begreb". *Dansk Sociologi* 22(4), 71-88.

- Jensen, Sune Qvotrup, Larsen, Jeppe Fuglsang og Christensen, Ann-Dorte (2018). "Voksne etniske minoritetsmænd – marginalisering og intersektionalitet". *Kvinder, køn og forskning* 27(4), 71-83.
- Jørgensen, Marianne Winter og Phillips, Louise (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Gylling: Samfundslitteratur/Roskilde Universitetsforlag.
- Kimmel, Michael (2004). *The gendered society*. New York: Oxford University Press.
- Parsons, Talcott (1955[1971]). "The Family in Urban-Industrial America". I Anderson, Michael (red.) *Sociology of the Family: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Phoenix, Ann og Brah, Avtar (2004). "Ain't I a woman? Revisiting Intersectionality". *Journal of International Women's Studies*, 5(3), 75-86.
- Rasmussen, Palle (2022). *Friedrich Engels og historisk materialisme*. Aalborg Universitetsforlag. https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/456355089/FriedrichEngels_OA.pdf
- Solbrække, Kari Nyheim og Aarseth, Helene (2006). "Samfunnsvitenskapenes forståelser av kjønn". I Lorentzen, Jørgen og Mühleisen, Wencke (red.) *Kjønnforskning. En grunnbok* (63-76). Oslo: Universitetsforlaget.
- Staunæs, Dorthe (2004). *Køn, etnicitet og skoleliv*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Søndergaard, Dorte Marie (1996). *Tegnet på kroppen. Køn: Koder og konstruktioner blandt unge voksne i Akademia*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Søndergaard, Dorte Marie (red.) (2007). *Feministiske tænkere. En tekstsamling*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Thorup, Mikkel (2022). *Kampen om identitetspolitik*. Århus: Forlaget Klim.
- West, Candace og Zimmerman, Don H. (1987). "Doing Gender". *Gender & Society*, 1(2), 125-151.
- Widerberg, Karin (2007). "Køn og samfund". I Andersen, Heine og Kaspersen, Lars Bo (red.) *Klassisk og moderne samfundsteori* (597-624). København: Hans Reitzels Forlag.
- Yuval-Davis, Nira (2006). "Intersectionality and Feminist Politics". *European Journal of Women's Studies*, 3(3), 193-209.